

SAEPE STILUM VERTAMUS

HISTORISCHE KRING
KESTEREN EN OMSTREKEN

Streekarchief
Bommelerwaard

TABULA BATAVORUM

Mededelingenblad van de
Historische Kring Kesteren en Omstreken

+++++

7^e jaargang, nummer 1, juni 1975

De vereniging is opgericht op 25 oktober 1967 en
Koninklijk Goedgekeurd op 2 januari 1974.

Verenigingsbestuur.

A. Datema, voorzitter
Joost van den Vondelstraat 1, Kesteren.
tel.: 08886-1354

J.A.E. de Kleuver, secretaris-penningmeester
Adr. van Ostadestraat 42, Kesteren.
tel.: 08886-2021

Ir. J.T.M. van Broekhuizen
Scherpenzeelseweg 56, Leersum.
tel.: 03434-1119

J.Hoekstra
Silvanusstraat 2, Kesteren.
tel.: 08886-1567

E.F. Stephanus
Silvanusstraat 24, Kesteren.
tel.: 08886-1411

Redactie: E.F. Stephanus

Het is niet toegestaan artikelen of gedeelten ervan
over te nemen zonder toestemming van de redactie.

Nummering Mededelingenblad H.K.K. en O.

Mededelingen van de Historische Kring Kesteren en
Omstreken 13, zomer 1973 = 5de jaargang nummer 1.
Tabula Batavorum 14, januari 1974 = 6de jaargang nr. 1
Tabula Batavorum 15, oktober 1974 = 6de jaargang nr. 2
Tabula Batavorum 16, december 1974 = 6de jaargang nr. 3

Historische Kring Kesteren en Omstreken.

Jaarverslag van de secretaris over de periode 1 januari 1974 tot 31 december 1974.

Koninklijke goedkeuring.

Bij Koninklijk Besluit van 2 januari 1974, nr. 69, werden de statuten van de Historische Kring Kesteren en Omstreken goedgekeurd en werd de vereniging erkend.

Ledenvergadering.

Op 18 februari 1974 werd in het Dorpshuis te Kesteren de jaarlijkse algemene ledenvergadering gehouden. In zijn openingswoord merkte de voorzitter, de heer A. Datema, op, dat 1973 voor de Kring een jaar van grote en belangrijke activiteiten is geweest. Hij wees in dat verband vooral op de Romeinse opgraving in Maurik.

Het jaarverslag van de secretaris de heer J.A.E. de Kleuver werd zonder wijzigingen goedgekeurd. Dit jaaroverzicht is gepubliceerd in Tabula Batavorum, januari 1974.

Aan de hand van de financiële stukken gaf de penningmeester, de heer J.A.E. de Kleuver, een overzicht over het jaar 1973 en een begroting voor 1974. Hieruit bleek dat het noodzakelijk was de contributie te verhogen tot f10,-. Het voorstel hiertoe werd met algemene stemmen aangenomen.

Lezingen.

Op de jaarvergadering van 18 februari hield ons medelid de heer A.P. de Kleuver uit Veenendaal na de pauze een lezing over: Middeleeuwse kerkbouw in de Betuwe. Al tekenend op het bord belichtte de spreker vooral de bouwkundige geschiedenis. Hierbij besteedde hij in de eerste plaats aandacht aan de oudste kerken in onze omgeving, die van Andelst en Dodewaard. Verder wees hij op de mooie en belangrijke voorbeelden van Nederrijnse gotiek, o.a. in Lienden, Ingen, Maurik, Zoelen en IJzendoorn.

Op 25 maart sprak ons lid de heer A. Keij uit Berkel-Enschot over: De dialecten van de Betuwe, geschiedkundig en taalkundig in een groter verband. De titel van de lezing geeft een beknopte inhoud van een studie, waarmee de heer Keij sinds 1967 bezig is. Reeds zijn ongeveer 75 dorpen, te beginnen bij Kesteren-Ochten westwaarts, met behulp van een proefpersoon taalkundig onderzocht. In de Betuwe worden dialecten gesproken, die van dorp tot dorp kunnen verschillen, bijvoorbeeld Kesteren, Opheusden, Ochten.

In de lezing kwamen speciaal ter sprake de structuur van de klanken en de taalgrens Brabants (gij) - Hollands (jij) in de West-Betuwe.

De lezing op 2 mei van de heer K. Booden uit Geldermalsen over: Oude kerken in de Betuwe als geschiedschrijvers, sloot mooi aan bij de lezing van A.P. de Kleuver over de bouwkundige geschiedenis van de kerken. Aan de hand van een diadocumentatie (dia's, gesproken woord, teksten en muziek) maakte de heer Booden een wandeling langs oude Betuwse kerken. Duidelijk kwam tot uiting dat oude kerken, hun stichters en gebruikers, ons heel wat over de geschiedenis van een streek kunnen vertellen.

Op 19 juni werd in het Dorpshuis te Kesteren een bijeenkomst belegd over het Romeinse grafveld op Prinsenhof te Kesteren. De heer Datema gaf door middel van een aantal kleurenfoto's van de heer De Kleuver en dia's van hemzelf een overzicht van de ontdekking en de opgraving van het grafveld door de leden van de Archeologische Werkgroep van de Historische Kring rond Pasen 1974. Aan de orde kwam de datering, duur en wijze van begraving en de vondsten. Zie ook Tabula Batavorum, december 1974, pagina 6-11. Na de pauze vertoonde de heer H.J. Gerritsen uit Heteren een groot aantal dia's, o.a. ook van het grafveld, de Romeinse opgraving in Maurik 1973 en van opgravingen en vondsten in de Oost-Betuwe.

Op 23 september hield ons medelid de heer Stephanus te Kesteren een lezing over: Begrip en onbegrip over het dagelijks leven in de Middeleeuwen. Aan de hand van een aantal dia's verdiepte de heer Stephanus onze kennis over de Middeleeuwen. Ook signaleerde hij een aantal misverstanden over die tijd, vooral bij het geschiedenisonderwijs. Meestal wordt een beeld gegeven van de late Middeleeuwen (1200-1400), terwijl deze al in 400 begonnen.

In verband met het onderwerp en ook om het begrip omstreken in onze naam meer tot zijn recht te laten komen, werd de lezing van de heer F.M.N. Hattink uit Buurmalsen op 11 december in Ingen gehouden. De heer Hattink sprak over: De Hollandse windmolens. In de eerste plaats wees hij op de oude standaardmolens. Ook van de torenmolens zijn er niet veel meer, maar die van Lienden is nog heel mooi.

Na een bespreking van de verschillende molentypen kwamen de molens uit onze omgeving aan de beurt.

In Lienden, Rijswijk, Buren en Zoelen zijn mooie molens. De molen van Ingen zal gerestaureerd worden. De lezingen werden bijgewoond door gemiddeld 25 leden en belangstellenden.

Bestuursvergaderingen.

De maandelijkse bestuursvergaderingen werden weer bij toerbeurt ten huize van een der bestuursleden gehouden.

Werkavonden.

De 14-daagse werkavonden op maandag voor de inventarisatie, dokumentatie en restauratie van onze oudheidkundige bodemvondsten waren aanvankelijk nog in de Prinses Marijkeschool in Kesteren. Vanaf september konden deze echter gehouden worden in het depot van de Historische Kring Kesteren en Omstreken aan de Constantijn Huijgensstraat 13 te Kesteren. Dit voormalige ketelhuis wordt gehuurd van de gemeente Kesteren als tentoonstellings- en opslagruimte voor historische vondsten uit Kesteren en omgeving. Het kan ook als werkruimte gebruikt worden.

Om de jaarlijkse lasten en de inrichting van het depot te kunnen bekostigen, werd een fonds ingesteld. Zie hiervoor het jaarverslag van de beheerder van het depotfonds de heer J.T.M. van Broekhuizen te Leersum.

Het dokumentatiewerk wordt, sinds september onder leiding van de heer J. Hoekstra te Kesteren, in hoofdzaak verricht door de leden van de Archeologische Werkgroep van de Historische Kring Kesteren. Dr. J.K. Haalebos van de Universiteit van Nijmegen heeft zich bereid verklaard de dokumentatie van de Romeinse vondsten te begeleiden.

Archeologische Werkgroep.

De leden van de Archeologische Werkgroep van de Historische Kring Kesteren en Omstreken hebben in de maanden januari, februari en maart de opgraving in de boomgaard ten westen van "Villa Maria" aan de Nedereindsestraat te Kesteren voortgezet. Doordat in deze morellenboomgaard alleen gegraven kon worden op de plaatsen waar zieke bomen verwijderd waren voor nieuwe inplant, konden slechts enkele kuilen en sleuven gemaakt worden. Evenals in november en december van 1973 werden weer veel vondsten gedaan uit de Romeinse tijd.

Bij de fragmenten van terra sigillata, terra nigra, gevernist, gladwandig en ruwwandig aardewerk bevonden zich ook enkele te restaureren potten. Verder werden o.a. gevonden enkele werpkogels (waaronder een van trachiet), een verzilverde ingelegde schijffibula en een drietal benen priemen. De opgraving werd in kaart gebracht.

Eind maart werd een begin gemaakt met de opgravingen in het cunet van de nieuwe weg langs het Amsterdam-Rijnkanaal bij Zoelen. Deze duurden, tussen de andere werkzaamheden door, tot en met augustus. In een bewoningslaag en een aantal afvalkuilen werden veel aardewerkfragmenten uit de IJzertijd en de Romeinse tijd gevonden.

Omstreeks Pasen 1974 volgde de grote opgraving van het Romeinse grafveld op Prinsenhof te Kesteren. Nadat op vrijdag 12 april bij graafwerkzaamheden voor woningbouw de eerste aanwijzingen te voorschijn kwamen, werden op 13 april de eerste graven gevonden. Door de dreiging van verwoesting van het terrein door graafmachines moest in haast in de paasvakantieweek tot en met 20 april zoveel mogelijk geborgen worden. Het resultaat was een 40-tal crematiegraven, waarvan een aantal met urn en-of complete bijgaven, en vele met een groot aantal fragmenten van verschillende soorten aardewerk. Tijdens de opgraving werd alles ingetekend en zoveel mogelijk gefotografeerd. Aan het eind van de week bleek dat een officiële opgraving toch mogelijk was, met als gevolg dat door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek in de volgende weken nog ongeveer 60 crematiegraven en een aantal paardegraven gevonden werden. Zie ook Tabula Batavorum, december 1974, pagina 6-11.

In juni werden opgravingen verricht op het bouwterrein Toltenboomgaard naast Prinsenhof te Kesteren. Hier werd langs een oude waterloop een grote hoeveelheid Romeins puin aangetroffen, waaronder fragmenten van dakpannen en tegels. Verder veel Middeleeuws aardewerk.

In september werden opgravingen gedaan op een vindplaats uit de IJzertijd en de Romeinse tijd in de buurt van Zoelen. Vooral uit de IJzertijd werden veel vondsten gedaan: aardewerkfragmenten, waaronder enkele te restaureren potten, weefstenen, slingerkogeltjes en fragmenten van glazen La Tène-armbanden. In verband met het slechte weer en de veel te natte bodem konden er in de laatste maanden van 1974 geen opgravingen plaats vinden.

De zaterdagmiddagen werden toen gebruikt voor de inventarisatie, dokumentatie en restauratie van de bodemvondsten in het depot van de Historische Kring Kesteren.

Ook werden in 1974 nog korte onderzoekingen gedaan in Dodewaard, Echteld en Maurik.

Excursies.

De leden van de Archeologische Werkgroep bezochten in het voorjaar in Museum Kam te Nijmegen de tentoonstelling "Gelduba" over de Romeins-Frankische opgravingen in Krefeld-Cellup.

In de herfst brachten zij een bezoek aan een kleine archeologische en historische tentoonstelling ten bate van het kerkrestauratiefonds in Wijk bij Duurstede.

Tentoonstellingen.

We kunnen 1974 met recht het jaar van de tentoonstellingen noemen. De Kring organiseerde zelf niet minder dan 4 tentoonstellingen en nam deel aan 2 exposities.

Ter gelegenheid van de jaarvergadering van de A.W.N. afdeling Midden- en West-Betuwe en Bommeleerwaard werd op 26 februari in de Prinses Marijkeschool te Kesteren een kleine archeologische tentoonstelling gehouden. Getoond werden vooral vondsten van de Romeinse vesting Mannaricium in Maurik.

Op Koninginnedag 30 april hield de Kring open-huis in het Gemeentehuis te Opheusden met een tentoonstelling van oudheidkundige bodemvondsten uit de Midden-Betuwe. Hier werden voor het eerst ook vondsten van het Romeinse grafveld op Prindenhof te Kesteren tentoongesteld. Velen uit Opheusden en omgeving maakten van deze gelegenheid gebruik om kennis te nemen van de archeologie van de eigen streek.

Op 11 mei volgde de grote jaarlijkse expositie in Buren ter gelegenheid van de jaarmarkt. Dit maal werd deze gehouden in het gymnastieklokaal aan de Herenstraat. Tentoongesteld werden ongeveer dezelfde voorwerpen als in Opheusden. Meer dan 1000 bezoekers brachten een mooi bedrag bijeen voor het kerkrestauratiefonds.

Tijdens de jaarvergadering van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland op 18 mei in de Universiteit van Nijmegen nam de vereniging deel aan een kleine tentoonstelling. Geëxposeerd werden kleine bronzen Romeinse voorwerpen uit Maurik.

De vereniging verzorgde op 21 september de afdeling "Maurik" van de tentoonstelling ter gelegenheid van het Europees Limes Congres in de aula van de R.O.B. te Amersfoort. Zie hiervoor het verslag in Tabula Batavorum, oktober 1974, pagina 14-15.

Rond Kerstmis 1974 was er op 23, 24, 26, en 27 december in de Prinses Marijkeschool te Kesteren de grote tentoonstelling "Zeven Jaren Graven". Hier werd door de Archeologische Werkgroep van de Historische Kring een overzicht gegeven van het resultaat van 7 jaar oudheidkundig bodemonderzoek in de Betuwe. De opening van de tentoonstelling door Prof. Dr. J.E. Bogaers uit Nijmegen werd bijgewoond door een groot aantal belangstellenden, onder wie vakarcheologen, vertegenwoordigers van gemeentebesturen en historische verenigingen uit de omgeving, grondbezitters en leden. Vooral de vondsten van de Romeinse vesting Mannaricium in Maurik en van de Romeinse grafvelden in Kesteren trokken de aandacht. Van tijd tot tijd gaf de heer Stephanus door middel van een diadokumentatie een toelichting op de opgravingen en de vondsten. Meer dan 400 bezoekers zorgden tijdens de tentoonstellingsdagen voor een gezellige drukte.

Cursussen.

Een zestal leden volgden op 5 januari, 16 en 23 februari in het Tegelmuseum te Otterlo de laatste lessen van de cursus voor amateur-museumbeheerders. Deze cursus werd georganiseerd door de Stichting Contact van Gelderse oudheidkundige verenigingen en musea, en werd gegeven door de heer G.D. van der Heide.

Vanaf oktober nemen zes leden deel aan de cursus Latijn, gegeven door ons medelid mevr. M.J. Desmet-Goedhals te Kesteren.

De heren Van Broekhuizen en Stephanus begonnen aan de kadercursus "Methoden van regionale en plaatselijke geschiedschrijving", uitgaande van het Rijksarchief in Gelderland te Arnhem en georganiseerd in samenwerking met de Stichting Gelders Contact.

Contacten.

De bestaande contacten met archeologische en historische instellingen, met historische verenigingen en archeologische werkgroepen werden uitgebreid.

De heren Drs. R.S. Hulst, provinciaal archeoloog bij de R.O.B., en Prof. Dr. J.E. Bogaers en Dr. J.K. Haalebos van het Instituut van Oude Geschiedenis en Archeologie van de Universiteit van Nijmegen bezochten ons verschillende keren. De heren Drs. J.P.A. van de Vin van het Koninklijk Penningkabinet en W.J.H. Verwers van de R.O.B. bekeken de muntencollectie van Maurik. De heer G. van der Beemt van de R.O.B. gaf instructie bij het opzetten van een vondstendocumentatie. De heren Drs. G.J. Montink, rijksarchivaris in Gelderland, en E.J. Kruijswijk Jansen van de Stichting Gelders Contact bezochten ons ter voorbereiding van de cursus "Regionale en plaatselijke geschiedschrijving". Een ruilcontact werd aangegaan met de Historische Kring Bommelerwaard en de nieuwgevormde afdelingen "Midden- en West-Betuwe en Bommelerwaard" en "Zuid-Veluwe" van de A.W.N.

Bibliotheek.

Door schenking, ruiling, lidmaatschappen en abonnementen werd een aantal artikelen, tijdschriften en boeken verkregen. De bibliotheek zal opnieuw worden geïnventariseerd en gesplitst in twee delen: een gedeelte voor uitleening en een gedeelte dat niet uitgeleend kan worden, omdat het steeds voor de dokumentatie beschikbaar moet zijn.

Mededelingenblad.

De "Mededelingen van de Historische Kring Kesteren en Omstreken" kwamen in 1974 uit in een nieuwe vorm en onder de nieuwe naam "Tabula Batavorum". Zie hiervoor Tabula Batavorum, januari 1974, pagina 3. Er verschenen de nummers 14, 15, 16 (dit is de 6de jaargang nummer 1, 2 en 3).

Leden.

Op 31 december 1974 bedroeg het aantal leden 81. Verder waren er drie jeugleden.

Kesteren, 1 februari 1975.
J.A.E. de Kleuver, secretaris.

Aanvullingen op "Het Romeinse grafveld te Kesteren" door J. Buijs, Tabula Batavorum nummer 16, december 1974, pagina 11.

Volgens een mondelinge mededeling van de heer H.K. Budding te Rozenburg (vroeger te Kesteren) heeft de vondst van een urnenveld in 1928 ten noorden van de Rijnbandijk te Kesteren, waarover hij schreef in Mededelingen van de H.K.K. en O. 2-1 (1969), geen betrekking op het Romeinse grafveld op Prinsenhof. Het betrof hier waarschijnlijk een vroeger urnenveld uit de IJzertijd, dat ongeveer gelegen was op de plaats waar de huidige Jan Steenstraat en de Frans Halsstraat elkaar kruisen. Bij de afgraving van het terrein kwamen op regelmatige afstand begraven vrij kleine donkere urnen te voorschijn. Er is hiervan niets bewaard gebleven of geregistreerd.

Wel betrekking op het grafveld Prinsenhof heeft een mededeling van T. Craaikamp jr. in 1910. In zijn aantekeningen komt de volgende passage voor:

"Volgens overlevering is er ten jare 1855 of 1856 op den Prinsenhof bij gelegenheid der gravingen voor dijkverzwaring een urnenveld ontdekt; waar echter al die urnen gebleven zijn is mij niet bekend geworden, hoewel ik heb gehoord, dat er enige in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden zijn terechtgekomen.

Watersnoodgedicht uit het Land van Maas en Waal
1926.

O, Ochten gij zijt waarlijk groot
De faam moet u de lof vernelden
Hoe gij u zich als redders deed gelden
Geredden van de watersnood
Slechts 80 gulden bracht gij te samen
En dat uit pure dankbaarheid
Een gift waarover de hemel schreit.

Anoniem.

IETS OVER DE SCHELDNAAM

Toen omstreeks 1800 de burgers van Nederland verplicht werden, om zich bij de burgerlijke stand onder bepaalde voorwaarden achternaam te laten inschrijven, stuitte deze wettelijke verplichting bij de Betuwnaar vooral op een grote, zij het dan misschien maar onbewuste, tegenstand. Want met name in de Betuwe vierde de bijnaam, de toenaam, scheldnaam of hoe U dat ook maar noemen wilt, hoogtij. Uiteraard kwam die wettelijke bepaling er toch, maar dat hield niet in, dat de Betuwse gesloten leefgemeenschappen hun merkwaardige extra-naamgeving overboord zetten. Veeleer bleef in een groot aantal gevallen de scheldnaam, zo noemt de Betuwnaar die altijd, ook als er niet direkt van "schelden" gesproken kan worden- de eerste aanduiding, zodat er zelfs nu anno 1975 nog vaak dorpsbewoners zijn, die elkaars eigenlijke "van" maar slecht of zelfs helemaal niet kennen. Bovendien is de scheldnaam taai. Hij laat zich niet uitbannen. Van vader op zoon en van generatie op generatie blijft hij dikwijls bestaan. Een merkwaardig geval stelde ik in IJzendoorn vast, waar mannelijke gezinsleden van een bepaalde familie de scheldnaam "den bok" droegen. Twee bijna even oude broers werden echter strikt als "bok één" en "bok twee" uit elkaar gehouden, terwijl een zoontje "bokkie" werd genoemd. Daarboven troonde nog tijdens zijn leven "den aauwe bok". Nu jaren later is door het wegvallen van verscheidene "bokken" het kleine "bokkie" tot "bok" gepromoveerd en begint de kringloop misschien opnieuw. Ik zeg "misschien" want de Betuwse leefgemeenschappen worden danig opengebrouwen en de "import" wordt meestal met de echte "van" genoemd. De scheldnaam is gereserveerd voor de oorspronkelijke bevolking. Daarnaast tiert ze nog welig onder de jeugd als een onuitputtelijk arsenaal.

Maar nu terug naar de scheldnaam.

In het gebruik van de scheldnaam liggen een heleboel eigenschappen van de Betuwnaar opgesloten. Zowel negatieve als positieve. Om met de positieve te beginnen: Hij typeert uiterst karakteristiek, wat met geen volzinnen te omschrijven valt. Zo heten de inwoners van Maurik sinds mensenheugenis "de rietpikkers", de Tielenaars "de braauwers" (vanwege hun brouwende uitspraak), de Arnhemmers "de aorumse bloedhonde" (in Arnhem was het arrondissementsgerecht waar je altijd aan het kortste eind trok), de Drutenaren "de kwartjesheere" (vanwege de belangrijke Drutense markt,

waar de waarde van een koe niet in centen en dubbeltjes, maar op zijn minst met kwartjes aangegeven moest worden, ook in de tijd toen de cent nog reële waarde had), dan nog " het vliegend evangelie" (voor een dominee die motor reed), en "de spreker" (in Lienden).

Daarnaast liggen in de scheldnaam ook twee vervelende eigenschappen verborgen die evenwel met de doorsnee Betuwenaar onverbrekkelijk verbonden zijn, namelijk zijn grenzeloze nieuwsgierigheid en zijn zucht naar leedvermaak. Lichamelijke gebreken zijn maar al te vaak aanleiding voor scheldnamen geweest. We kunnen ze hier gevoeglijk overslaan. Een ieder weet er uit zijn naaste omgeving genoeg. Maar ook slechte eigenschappen stonden vaak model voor een typerende scheldnaam. De dorpen onderling ontzagen elkaars eigenschappen niet. "De ingense vraeters", "Liendense zuipers", "Osse messestaekers", "Valburgse bonke", "Haemerse osse", "Lentse kiekers" en de "Kuilenburgse blaauwlappe" werden naarstig als verwijt gehanteerd wanneer er een woordenwisseling ontstond. Bij personen noteren we "Ed smoel" (in Ochten vanwege zijn grote mond) "de kiepeslachter" (namelijk die van zijn buurman i.p.v. die van hemzelf) "de zeeverkont" (in Zetten vanwege zijn zeurderige natuur).

Daarnaast - en eigenlijk in hoofdzaak - diende de scheldnaam voor een kenmerkende, vertrouwd aandoende naamgeving. En daarvoor gaat de Betuwenaar niet ver van huis. Hij laat zijn hele veestapel opdraven en daarnaast nog de diersoorten die hem uit zijn direkte omgeving bekend zijn. We vinden ze in ieder dorp: de kiepe, de blesse, de hengste, de keujes, de koeje, de zoege; dan van verwoude diersoorten: de muize, de rotte, de kaoters, de ezels, de bunzems, de waotersneppe, de aeверdesse, de kraaje, de klemme, de duive, de kiekforse. Zo bij elkaar al een aardige dierentuin. Maar er zitten ook nog exotische- en sprookjesdieren in die diergaarde: kangeroes (Ochten) en draake (Lienden). Enkele verdere stereotype benamingen: den duuvel (Lienden), de klapklomp (Ingen), 't lucifersduske en dan den boerrekoel (de beide laatsten uit Tiel).

Zo hebben we het gebied van de scheldnaam al enigermate aan banden gelegd. Een benaming - zo bleek iedere keer weer - geeft iets karakteristieks aan.

Zij het negatief of positief. En juist dit "eigene" is het leefklimaat voor een scheldnaam. Kortaf en zeer doeltreffend beschrijft hij een bepaalde toestand, of een bepaald iemand uit de samenleving. Naarmate die samenhang verdwijnt wordt ook de noodzaak van die naam minder en kan dat een reden voor het verdwijnen ervan zijn.

Hiervan tot slot nog enkele voorbeelden: de inwoners van Rhenen werden lange tijd "klokkenverkopers" genoemd, n.a.v. een stunt, waarbij men de klokken van de Cuneratoren stiekem wilde verkopen zonder de bevoegde autoriteiten in te lichten. Tegenwoordig kent men dit verhaal niet meer, en raakt de naam "klokkenverkopers" in onbruik. Maar er waren tijden dat men er vol leedvermaak om griffelde.

De inwoners van Zoelen houden daarentegen nog tamelijk standvastig hun bijnaam "de kozak", n.a.v. het regiment kozakken dat zich daar in 1815 vestigde na de achtervolging van Napoleons troepen. Verhuisde er nu een Zoelenaar, dan kreeg hij in het andere dorp - mits niet te ver weg - de bijnaam "de kozak" (zo in IJzendoorn). Nog verder in de geschiedenis gaan we terug als we de "pruisen" naspeuren. Van enig verband met de 30-jarige oorlog in Duitsland (1618-1648) is geen sprake meer. Maar de naam heeft het voorval wel 350 jaar lang bewaard. En de "pruis" vinden we door de hele Betuwe. Zo ook de "Bels" (Belg), alhoewel deze import betrekkelijk jong is.

We mogen bijna stellen dat "schelden" nuttig kan zijn, dat het zin heeft, dat het een bedoeling voorstaat, die er soms duimendik bovenop, soms diep in het woord verborgen ligt. Misschien leidt dit hele betoog er toe, dat U daar in de toekomst ook eens over nadenkt. Ik houd me voor gewone en buitennissige voorbeelden altijd zeer aanbevelen.

A. Keij.

Aanvullingen ledenlijst 1 oktober 1974 - 1 maart 1975

Nieuwe leden:

Streekarchivaat Tiel, Mesdaglaan 57, Tiel
D. Kranen, Welysestraat 33, Dodewaard
N. Wigcherink, Teldersweg 52, Rhenen
L.A.J. Slootmaker, Bilderdijkstraat 5, Kesteren
J. van der Molen, P.C. Hooftstraat 8, Kesteren
M.C. Pikaart, Silvanusstraat 18, Kesteren
D. Leerentveld, Beukenlaan 19, Ochten
J.S.M. Tornaga, Welysestraat 19, Hien
A. Verbeek, De Molenhof 1, Ochten
A.F.J. de Vries, Teldersweg 101, Rhenen
Mevr. A.M. Heinen, Garststraat 52, Maurik
Mevr. J.M. Talman-Van der Woude, A. v. Ostadestraat 50,
Kesteren
J. Blankestijn, Papaverstraat 50, Rhenen

Nieuw jeugdlid:

H.J. van Boort, Prins Bernhardweg 3^b, Zaltbommel

Spinlied uit Ochten. (gem. Echteld)

1. Spin, spin, m'n lieve dochter
Dan krijgde gij een hoed
Ja, ja mijne moeder,
Die staat mij zo goed.

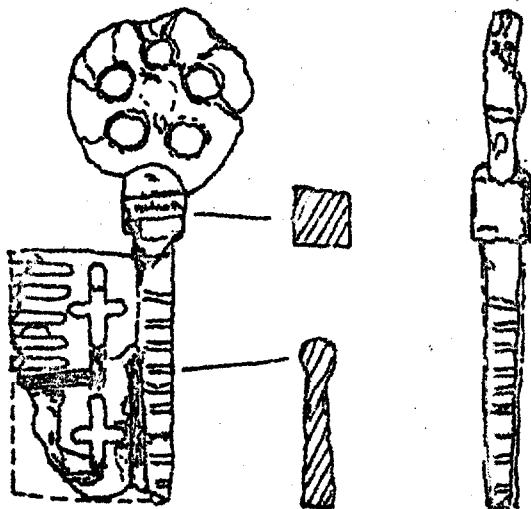
Refrein: 'k Kan lappen en spinnen
Een zweer aan den vinger
Doet mij er zoo zeer.

2. Spin, spin m'n lieve dochter
Dan krijgde gij een jak
Ja, ja mijne moeder
Dat staat mij zoo knap.

Refrein: 'k Kan lappen en spinnen
Een zweer aan den vinger
Doet mij er zoo zeer.

Uit: Driem. bladen III blz. 42

Een sleutel uit Ingen

Toen de graafploeg van de H.K.K. en O. op de eerste graafdag in 1975 naar een nieuw veldje in Ingen ging, werd door mij, na enige malen het veldje overgelopen te hebben, een sleutel gevonden. Daar dit een oppervlaktevondst was, dacht ik aanvankelijk aan een moderne sleutel. Deze was zo geoxijdeerd dat het oog en de baard tot een dikke roestklomp was aangekoekt, maar aan de hoogte van de baard kon ik zien dat het geen gewone sleutel was.

Toen ik hem, na enige weken gedroogd te hebben, weer te voorschijn haalde, kon ik met een vijltje de losse roest en de aarde er gemakkelijk af halen. Nadat het losse materiaal verwijderd was, kwam er al enigszins model in en was hij als middeleeuws te dateren. Men kan wel begrijpen dat dit mij enige voldoening schonk en ik hem met nog meer voorzichtigheid verder behandelde.

Daar ik niet over de vereiste freesjes en kleine slijpsteentjes beschik, heb ik het maar moeten doen met enkele provisorische instrumenten, waaronder o.a. een tandartsen boortje en een rond metaalzaagje dat in de boormachine geplaatst, tot een redelijk resultaat leidde.

Zo heb ik, met behulp van nog enkele vijltjes, deze sleutel schoon gemaakt, d.w.z. tot op het vaste materiaal. Mijns-
inziens heeft deze sleutel voor het grootste gedeelte geen kern van ijzer meer.

Tot mijn grote verbazing of misschien wel genoeg, zag ik naarmate het werk vorderde, dat er op regelmatige afstanden t.o.z. van elkaar verkleuringen optraden, die al gauw koper, of beter gezegd messing, bleken te zijn. Deze messing versieringen zijn op de tekening ook duidelijk waar te nemen. Op de borst van de sleutel is aan de voor- en achterkant een dun reepje mening aangebracht. Op de steel zijn in totaal negen van zulke reepjes aangebracht, waarvan de zeven-
de van boven af ontbreekt. Deze reepjes zijn rondom de steel aangebracht, dus tegen de baard aanschietend. Ze zijn waarschijnlijk aangebracht door ze in een ingevijld groefje te hameren. Het is ook mogelijk dat ze in een groefje zijn gesmolten, maar naar de gelijke dikte van het materiaal te oordelen acht ik dit niet waarschijnlijk. Door de behandeling was er één plaatje van de borst af gegaan, dat ik er later weer zorgvuldig op heb gelijmd.

Van het oog was alleen het gaatje rechts onder nog open, de rest heb ik met veel moeite, geduld, en misschien ook wel met wat geluk, open weten te maken. Ik heb ook hier het losere materiaal verwijderd en de hardere kern laten zitten. Toen het oog klaar was, bleken er vijf gaatjes te zitten in plaats van één ooggat. Het is mogelijk dat de rand van het oog nog bewerkt is geweest met ingevijlde versieringen, maar dat is haast niet meer waar te nemen. De baard van deze sleutel is op zich al een stukje vakwerk.

Men moet wel beseffen dat de meeste m.e. slotenmakers hun gereedschap zelf moesten maken. Ik spreek uit ervaring, dat het beslist niet meevalt om met het goede gereedschap van tegenwoordig, de kruizen en repen evenwijdig aan elkaar te doen lopen. Deze kruizen en repen zijn beslist geen versiering maar werden in de baard en vanzelf sprekend ook in het slot aangebracht, om de beveiliging tegen het opensteken te vergroten. De baard was zo geoxydeerd dat het niet mogelijk was de zeer hard geworden roest te verwijderen. Ik heb zoveel mogelijk geprobeerd de roest zover te verwijderen dat de kruizen en repen weer herkenbaar zijn. Wat niet helemaal duidelijk naar voren is gekomen heb ik op de tekening door middel van een stippellijn aangegeven, even als het ontbrekende gedeelte.

Deze stippellijn geeft dan ook de vermoedelijke vorm van de sleutel aan.

Toen de sleutel helemaal klaar was, heb ik hem zorgvuldig schoon gepoetst, gedroogd en gelakt. Nu hopen we maar dat hij voor de toekomst behouden zal blijven. Het is wel duidelijk dat deze fraai bewerkte sleutel het produkt is van iemand met geduld en liefde voor het vak, wat er heden ten dage nog wel eens aan ontbreekt.

Bij zo'n vondst rijzen er bij mij altijd vragen, b.v.: Waarom is deze sleutel, die een oppervlaktevondst is, niet geheel weg geroest? Wie heeft hem gemaakt, een all-round slotenmaker, of misschien wel een leerling? Wat werd met deze sleutel gesloten of geopend? Wij zouden daar misschien wel naar kunnen gissen en er dan niet zo heel ver naast kunnen zitten, maar de zo graag gewilde zekerheid krijgen we nooit. Deze sleutel, die ik in de 11de of 12de eeuw wil plaatsen, is een prachtige aanwinst voor onze collectie middeleeuws materiaal.

W. Klip.

Verhoale ut de Bètuwe rond 1900.

De nijje fiets.

Boer Jan was zòn bietje dun erste in ut daarp die un nijje fiets ha gekoch mut luchbànde. Kjal wa reej da karruke. Allen ut opstappe viel nie mee. Ge moes ers un end steukere(aanzetten) vur du oew eige in ut zoal kon loate ploffe. Ut was wa mekkuluk vond boer Jan. Vroeger had tie lang waark um ut perd vur de sjees te spanne um zun laand en vee te goan bekijke en di ding koste ok nog gin haver. Op zun gemak liet de boer zun strelunde oge goan over ut vee da bij den Dreef in de waaj liep, toe dur u kiesjeskjal den Dreef kwam aflope en tiggenum zeej, "Boer, wa heddeew vee dur goed bijlope". Kèk zòiets waarmde un boerekjal op, al was ut mar un schojur die ut zeej. (marskramer noemde men een schooier, niet in de betekenis van het handje ophouden, doch leuren.). "Hedde goed verkoch," vroeg den boer nadàtie hum instermend ha toegeknik. "Hech boer", zeej de leurder, "tis nog gin kersetijd motte wete" en klaagde "ik hè vandaag nog gin dreuge snee brood verdiend". "Hier hedde dan 2 stuivers" zeg ten boer, "dan kunde in Kestere wa ète kope" De kjal mompulde iets van harstijke be-

dank en tikte oan zun pet. "Guns boer", zee tie, "wa hedde doar un mooje fiets stoan, rij ut mekkuluk durop?". "Nou", zeej boer Jan, "as ge ut lere mð, val ut nie mee, Hedde welles gereeje?" "Een keer", zeej de marskramer, "mar da was un fiets mut ijsere wiele!" "Próbeer un nar is", zeej boer Jan. Mut de leurkies op de rug sloeg de kjal zun been over ut zoal en trapte in een keer weg. "Wel hek van meleve", doch Jan, "noot gereeje en dan motte nou zien, die kjal rijj veul bèter as ikke eigus! Doch toe die leurder den draai nur Kestere insloeg en bleef deurrijje toe kreeg tie un roar gevul in den buik. "Jantje", doch tie, "doar goa oew mooje fietske". Op un draf zettenie de kjal na. Deze ha bij de sluis in Kestere pech. Hier vergattie da hoogwagus altijd veurrang hadde. Remme ging nie meer, hij begon te zwieburre en vloog pardoes de Aawe Rijn in. As de boereknech die op de wage zat un nie ut ut woater ha getrokke, was ut zeker zun leste reis gewes. De Aawe Rijn was toe nog meer dan vier meter diep. Zò kreeg boer Jan toch zun fietske terug, al was ut stuur un bietje verboge. En veldwachter Holema die tur juus ònkwan un klaant. Da gebeurde nie duk in ut daarpeke. Zelde wier tur toe iets gestole. Ik wil bes geleuve da boer Jan noot gin mins meer hē oangebooje un is op zun fiets te rijje.

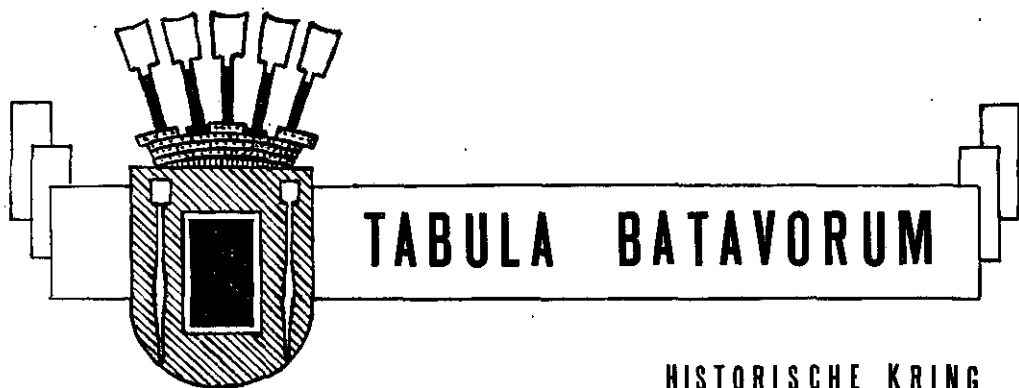
H.K.Budding.

LINGE, of het Lange Water, ook wel eer de Molenvliet geheeten; begint in de Opper Betuwe, ontrent Heussen, Angeren en Doornenburg. Heet mede de Liefde, bij Leerdam en vermengt sich met de Maas en de Waal, te Gorinchem; onder de naam van de Merwe daar verbij loopende./Slichtenhorst, Gelders. Geschied. l B lObl. Van Someren, Batav. 5 H 43 bl. uit Gerard Noviomagus/ Van dit water word Leerdam eigentlijk geheeten Lingerdam; volgens het bovengeschrevene, 194 bl.

DULLENBERG een kasteel, in de Neder Betuwe gelegen A 1318, is dit ten deele verbrand, door die van Lynden. Goudhoeve, 369 bl. en uit hem Kemp, Gornich 63 bl.

Uit: Smids Schatkamer etc.

1711

SAEPE STILUM VERTAMUS

HISTORISCHE KRING
KESTEREN EN OMSTREKEN

Streekarchief
Bommelerwaard

TABULA BATAVORUM

Mededelingenblad van de
Historische Kring Kesteren en Omstreken

+++++

7^e jaargang, nummer 2, december 1975

De vereniging is opgericht op 25 oktober 1967 en
Koninklijk Goedgekeurd op 2 januari 1974.

Verenigingsbestuur.

A. Datema, voorzitter
Joost van den Vondelstraat 1, Kesteren.
tel.: 08886-1354

J.A.E. de Kleuver, secretaris-penningmeester
Adr. van Ostadestraat 42, Kesteren.
tel.: 08886-2021

Ir. J.T.M. van Broekhuizen
Scherpenzeelseweg 56, Leersum.
tel. 03434-1119

Ir. J. Hoekstra
Silvanusstraat 2, Kesteren.
tel.: 08886-1782

E.F. Stephanus
Silvanusstraat 24, Kesteren.
tel.: 08886-1411

Redactie: E.F. Stephanus

Het is niet toegestaan artikelen of gedeelten ervan
over te nemen zonder toestemming van de redactie.

Aangaande het "Chronicon Tielense" (1).

In het kader van de werkgroep "streekgeschiedenis", werden wij in de gelegenheid gesteld het "Chronicon Tielense" uitgegeven door J.D. van Leeuwen (1789), te lezen. Onze dank hiervoor aan de eigenaar van het boek, de heer J.J. Jager. Het gaat hier om een merkwaardig geschrift en wij menen dat het nuttig en aangenaam kan zijn enkele resultaten van onze lektuur in en over deze kroniek aan de lezers mee te delen. Eerst zullen wij het hebben over de historische situering van het werk en over de auteur, daarna willen wij de lezers laten meegenieten van enkele passages uit het werk.

Het "Chronicon Tielense", zoals het voorhanden ligt, is slechts het laatste gedeelte van een uit zes delen bestaande wereldkroniek, die in de 15e eeuw in het Latijn geschreven is door een aanvankelijk onbekende auteur. Het woord "kroniek" is hier nog in de oorspronkelijke betekenis op te vatten, te weten: een verhalend historisch geschrift waarin de historische feiten in streng chronologische volgorde werden opgetekend voor het nageslacht. Sinds de eerste belangrijke kroniek van Sextus Julius Africanus, voltooid in 221 na Chr., heeft dit genre vooral gedurende de Middeleeuwen rijk gebloeid.

We mogen deze vorm van geschiedschrijving echter niet beoordelen vanuit de huidige wetenschappelijke verworvenheden: de auteurs schreven rustig af van hun voorgangers, aan bronnenstudie en historische kritiek was hen weinig gelegen en vermits ze de feiten louter chronologisch optekenden, moeten we de oorzaken en gevolgen ervan maar zelf zien te reconstrueren. Dit alles is remmend voor een lezer van nu en daarom is het noodzakelijk naast een Middeleeuwse kroniek de studies van moderne historici te plaatsen.

Voor wat de geschiedenis van Gelderland betreft, is één van de voornaamste historici Dr. W. Jappe Alberts met o.a. zijn Geschiedenis van Gelderland, van de vroegste tijden tot het einde der Middeleeuwen, Den Haag 1966.

In het vijfde hoofdstuk, handelend over de historiografische bronnen, lezen we dat de Gelderse geschiedschrijving in

verhouding met deze van andere graafschappen, pas laat op gang is gekomen, wat ongetwijfeld verband houdt met de ook laattijdige vorming van het graafschap Gelre. Weliswaar kwamen bepaalde gegevens over Gelderland reeds voor in oudere historiografische werken, maar dit gebeurde eerder incidenteel. Zo had de eerste Middeleeuwse Nederlandse historiograaf, Alpertus van Metz/Mettensis, het in zijn De diversitate temporum, geschreven in het begin van de XIe eeuw, terloops over het allesbehalve voorbeeldig gedrag van de Tielse kooplui (uitgegeven door Dr. A. Hulshof, Werken Hist. Genootsch. Utrecht 3e Serie Nr. 37, Amsterdam 1916, blz. 49-50). Het vermoeden werd trouwens geopperd dat deze monnik van het klooster van de H. Symphorianus te Metz, uit de omgeving van Tiel afkomstig was (loc. cit. blz. XXVIII). Ook in de Chronographia van de Noord-Nederlandse Johannes de Beka (XIVe eeuw) komen verscheidene bijzonderheden betreffende de Gelderse geschiedenis voor.

Een merkbaar grotere belangstelling voor Gelderland komt tot uiting in de XIVe eeuwse anonieme Annales Tielenses en in het eveneens anonieme werkje Dit nabeschreven ist gronijck van Gelre, maar deze werken zijn dan weer van minder waarde.

Aan ons XVe eeuws Chronicon Tielense wordt echter veel meer waarde toegekend.

De autograaf of het handschrift door de auteur zelf geschreven, wordt tegenwoordig bewaard in het Streekarchief van Tiel-Buren-Culemborg, Burgemeester Moslaan 98 te Tiel (Oud-archief Tiel invent. nr. 1870). In een mooie lederen band bevinden zich de zes delen van de wereldkroniek, geschreven in een gotisch cursief schrift. De eerste vijf delen bevatten gegevens over bijbelse en Romeinse geschiedenis, een keizerskroniek en een opsomming van de pausen tot 1450; deze delen zijn echter louter overgeschreven uit vroegere kronieken en als zodanig van weinig belang. Het zesde deel, dat volgens de titel "handelt over de opeenvolgende bisschoppen van Utrecht en over de graven van Gelre en Holland, alsmede over andere gebeurtenissen die zich in hun tijd in deze lage landen afspeelden", bevindt zich in het handschrift p. 99r-162v. De redactie moet geplaatst worden tussen 1450 en 1453, de auteur noteerde

de gebeurtenissen tot 1449 inbegrepen. Daarna zijn in het handschrift meerdere bladen opengelaten, maar op de p. 208r-213r vindt men door' een andere hand geschreven vervolg voor de jaren 1452 tot 1566.

Dit zesde deel bevat een opmerkelijk stuk geschiedschrijving omdat het een driedubbele opzet heeft: het bevat regionale geschiedenis betreffende Tiel; zoals uit de titel blijkt, het ook gewestelijke geschiedenis, nl. over Utrecht, Holland Gelre en doordat het ook gegevens over keizers, pausen, Brabant, Vlaanderen, Frankrijk enz. verwerkt, reikt het tot wereldgeschiedenis. Vooral deze laatste breed gerichte interesse is uitzonderlijk voor de toenmalige geschiedschrijving in de Noordelijke Nederlanden.

De meeste van zijn gegevens heeft de auteur aan vroegere bronnen ontleend, alleen deze over Tiel in de eerste helft der XVe eeuw gaan uit van eigen herinnering. Het is precies dit laatste wat tot een oplossing omtrent de identificatie van de anonieme auteur heeft geleid. Deze is, zover als mogelijk is, achtereenvolgens uitgevoerd door Coster H.P., Kroniek van Joh. de Beka. Haar bronnen en haar eerste redactie. (Bijdr. Inst. ME-se gesch. Rijksuniv. Utrecht, 2), Utrecht 1914, p. 59 vlg.; Romein J., Gesch. v.d. Noord-Nederl. geschiedschrijving in de Middeleeuwen. Bijdrage tot de beschavingsgeschiedenis, Haarlem 1932, p. 126-129 en Bruch H., Supplement bij de Gesch. v.d. Noord-Nederl. gesch. in de ME van Dr. J. Romein, Haarlem 1956, p. 50-52.

De identificatie door hen uitgevoerd, stelt als auteur Willem van Wijs, geboren rond Tiel onstreeks 1400 en gestorven na 1455.

Uit zijn uitvoerige beschrijving - die we met een journalistiek verslag durven vergelijken - van dijkbreuken en dijk-aangelegenheden tussen 1433 en 1449 (zie onder), wordt afgeleid dat de auteur zeker tot de heemraden heeft behoord en wellicht ambtman is geweest. Of hij een edelman was (zoals Coster p. 60 stelt) is niet zeker, maar dat hij tot een hogere klasse behoorde blijkt voldoende uit zijn belangstelling voor de historie en uit zijn kennis van het Latijn. In dit verband willen wij opmerken dat zijn Latijn nog specifiek Middeleeuws is met alle afwijkingen daaraan verbonden, maar hierin is de auteur niet slechter dan andere

toenmalige latinisten van zijn streck.

In tegenstelling met het relatieve belang van het "Chronicon Tielense" staat de geringe bekendheid ervan. Ongetwijfeld is dit te wijten aan het feit dat de auteur het werk louter voor eigen genoegen heeft samengesteld. Het bleef aanvankelijk liggen in de bibliotheek van de St. Maarten, later in het stadhuis te Tiel. Daar werd het opgemerkt door Cornelis Adr. Udents die tussen 1627 en 1648 secretaris was te Tiel en wellicht tussen 1650 en zijn sterfdatum 1668 predikant was in deze stad (vgl. Rink E.D., Beschrijving der stad Tiel, Tiel 1836-1837. Anastat. herdr. Zaltbommel 1971, p. 319). In het Politieboek, dat eveneens te vinden is in het huidige streekarchief, vinden we tussen de bladen 8-8 enkele bladeren genummerd lr-7r van de hand Udents. Onder de titel: "eenige oude ende gedenckweerdige geschiedenissen de stadt Tiel betreffende uyt seecker oudt Latijns boeck in deser stede Raedtcamer berustende geëxtraheert", vertaalde hij uit het zesde deel van het "Chronicon" alles wat rechtstreeks betrekking had op Tiel.

Het manuscript van het zesde deel van het "Chronicon" werd later geraadpleegd door de eminente Gelderse historici-grafen J.I. Pontanus en A. van Slichtenhorst (zie over hen Jappe Alberts, p. 251), maar het werd pas uitgegeven in de XVIIIe eeuw door Joh. Dideriek van Leeuwen. Deze inwoner van Tiel, die wellicht in 1795 aangesteld is als schepen (vgl. Rink, p. 317), maar die vooral bekend is om zijn initiatief tot de aanleg van een begraafplaats buiten de toenmalige stadskern, heeft de eerste en enige uitgave verzorgd van het zesde deel van het Chronicon Tielense: deze verscheen bij B.Wild en J.Altheer, Utrecht 1789, in -8e, p. XXVII-616. Van Leeuwen reproduceerde de Latijnse tekst bijna foutloos en voegde bovendien een uitgebreide commentaar toe waarin hij de gegevens van het Chronicon aanvulde of verbeterde aan de hand van latere historische werken. Deze ~~kommentaar~~ is, zoals voor een XVIIIe eeuws geleerde nog heel gewoon was, in het Latijn geschreven; dat maakt het trouwens mogelijk een interessante vergelijking te maken tussen het barbaarse Latijn van de anonymus/van Wije en het grammatikaal korrekte Latijn van een XVIIIe eeuws erudiet.

In de XIXe eeuw werd de editie van van Leeuwen op haar beurt op gegevens omtrent Tiel nagekeken door Rink E.D., "regter ter instructie bij de regtbank van eersten aanleg, zitting houdende te Tiel". In zijn Beschrijving der stad Tiel vertaalde deze zorgvuldig alles wat voor de geschiedenis van Tiel van belang was en vulde dit weer aan met recenter materiaal. Omdat de geschiedschrijving van Tiel sindsdien niet verbeterd is, werd het boek van Rink onlangs anastatisch herdrukt bij de Europese bibliotheek, Zaltbommel 1971.

Tenslotte vermelden wij nog dat de uitgave van het Chronicon door van Leeuwen onlangs voor een gedeelte werd vertaald door de dri. J. Kuys en V. Paquay als werkstuk voor hun cursus Middeleeuwse geschiedenis (Mijnegen, juli 1975). Deze heren vertaalden de bladzijden 237 (jaartal 1271) tot 339 (jaartal 1342) en voegden bovendien een bronnenstudie toe. Dit werkstuk is eveneens te vinden in het streekarchief te Tiel.

Tot zover de geschiedenis van het "Chronicon Tielense". In deel II zullen we nader ingaan op de inhoud van het geschrift.

Dra. M.J. Desmet-Goethals
Silvanusstraat 22
Kesteren

uit: Geographische Beschryving van de Provintie van Gelderland.

Te Amsterdam, By Pieter Jan Entrop, Boekverkoper. 1772.
~~LEEDEN~~ of ~~LEE~~. (Het Huis ter) Is staande tusschen den Rhyn en de Linge, tegen over de Stad Rheenen, in den omtrek van het Dorp Lienden of Lynden, in de Nederbetuwe, in het Kwartier van Nymegen. Het is voor deezen zeer sterk geweest. De Gelderschen hadden 'er Volk op om de Strooperen der Utrechtschen te keer te gaan. Men ziet het tegenwoordig nog geheel in zyne dikke Muuren, maar voor een groot gedeelte van zyn Dak ontbloot; zynde een zwaar Gebouw, door het welke men door eene Poort, over een Vaste Brug ingaat. Het staat in een diepe Gragt, die met eenen hoogen aarden Wal omringd is. Het Gebouw is zoo hoog, dat het van verre over den Rhyn, duidelyk kan gezien worden. Het is een der oudste Slooten van geheel Gelderland, op het welke eertyds de Heeren van Lynden pleegden te wonen.

"t Huys Doyewert"

Wat al grootheid is verdwenen
op ons Gelders grondgebied,
hoeveel sloten en kastelen,
waar men nu niets meer van ziet..

Na afscheid te hebben genomen van De Snor, volgen we in Dordewaard de Kalkestraat. Na ruim een kilometer konen we bij een stuk grond, dat de naam draagt van De Geer (geer = spits toelopend stuk land). De naam van dit stuk grond is zeer oud. In een oorkonde (Sloet) van 1046 wordt het reeds vermeld. Het klooster van Lauresham (bij Lorsch in Rijnland) kreeg per jaar 16 denarii uit de opbrengst van De Geer. Maar we gaan het Geerpad over en brengen ditmaal een bezoek aan de woning van de familie Wouters op De Hucht. We zijn hier op een punt, waar in de winter van 1944-1945 fel is gestreden. Geen wonder dat het oude dwarshuis werd verwoest. Jammer, want dit oude huis bewaarde nog enige herinneringen aan "oude tijden". Daar waren vroeger de zware eikenhouten balken, zoals we die in oude boerderijen kunnen aantreffen. Daar waren de muren, in het bijzonder de oostmuur, die op sommige punten wel een meter dik was. Daar was in de muur een dichtgemetseld gotisch raamwerk. En in de diepe kelder bevond zich nog een overwelfde put, dichtgemetseld met puin. In de keldermuur bevond zich een grote bakoven.

Bij de bouw van de nieuwe boerderij kwamen nog scherven aardewerk te voorschijn, (13e eeuw). Ook vond men een harde haardsteen (baksteen) met een mannegezicht er op (+1500). De heer Wouters (Marinus) kan u een zilveren munt laten zien, met de beeltenis van Philips II als hertog van Gelderland. Een kruikje van onstreeks 1500 is daar ook gevonden. En als we nu eens buiten rondom de woning kijken, dan ontdekken we nog de oude gedeeltelijk met puin gedempte grachten; een binnengracht en een buitengracht. Wat dit alles heeft te betekenen? Dat is voor ons geen vraag meer. We zijn hier op historische bodem. Hier stond vroeger een kasteel. Maar dit kasteel heette niet "De Hucht", maar: "Hofstede" ook wel "Den Olden Hofstad" of "Rouw Hofstede" of " 't Huys Doyewert"

Voor het eerst lezen we over dit kasteel, wanneer Godevaert Tengnagell, ridder, aan graaf Reinald II opdraagt, om van hem weer in leen terug te krijgen ten behoeve van zijn zoon Claes Tengnagell "myn huys ende myne hoofstat, gelegen tot Dodenwerde ende XX mergen lants alrenaest der hoofstede gelegen" (Leenregisters). Dit gebeurde in 1335. Het kasteel bestond toen reeds. Maar vanaf 1335 werd het een Gelderse leen.

Godevaert Tengnagell was getrouwd met "vrouwe Margaretha, denkelijk erfdochter van Doodenweert" (Gelre XXVII). Claes Tengnagell was Raad van de Gelderse hertog en trad ook voor de hertog als gezant op.

De zoon van Claes, nl. Walter Tengnagell, stichtte in 1358 het St. Nicolaas altaar in de kerk van Hien, waartoe hij enige goederen gaf. Het geslacht Tengnagell voerde tot wapen in blauw een gouden kruis.

Het Gelderse leenregister vervolgt nu met de achtereenvolgende leennannen, bewoners van het kasteel, op te noemen:

"een erve, geheiten" die Hofstad met sijnen tobehoren, tot Zutphenschen rechten ontfangen bij Gerrit van Dodenweerde, A^o 1402". Hier begint dus een ander geslacht, het geslacht Van Dodenweerde. Het wapen van dit geslacht was in rood drie ringen van goud (Gelre XLVI).

In 1413 "ontfengt Sander van Dodenweerde de Hoff geheiten Die Haestat met 20 mergen lants". In 1465 staat het leen op naam van Johan van Dodenweerde (zijn vrouw heette Josina van Wely) ook een Stichts leen "10 mergen lants, gelegen in die Maet, ende 14 mergen lants gelegen op Eldijkervelt". (Stichtse en Gaasbeekse lenen in Gelderland).

Sandrina van Doyeweerd, vrouwe van Den Olden Hofstad te Dodewaard A^o 1501, trouwde met Jacob van Wees, deurwaarder van hertog Karel van Gelre.

Johan van Wees, de Rijke, "erve sijner moeder Sandere" beleend met Den Olden Hofstad in 1523.

De zuster van Johan, nl. Josina van Wees (dus dochter van Jacob van Wees en Sandrina van Doyeweerd) was getrouwd met Johan van Wittenhorst-Sonsfelt tot ter Horst. Dit echtpaar behoort tot de voorouders van koningin Juliana (Navorscher 1950). Hun graftombe bevindt zich in de kerk van Horst (Limburg) (Stenen Charters).

Na het geslacht Van Wees, wordt het huis De Olde Hofstad bewoond door de geslachten Maschereel (1582) en Kreyfenger (1617).

Adolph van Raesfelt "captain" wordt er nee beleend in 1626. Het goed staat er als volgt beschreven:

"die Hofstede met huys, singel, graften ende twintig mergen lants, te weten een stuck van twelff mergen, genant die Geer, een van vijff mergen, genant die Hhyswerff, een van twee mergen, genant die Hofkens ende eenen mergen, genant die Verkenswey, nu sijnde een jonge bongert, met sijne twee vrije wegen".

In 1715 geven de Van Raesfelt's het bouwland bij de Hofstede behorend, aan anderen in leen uit, behalve "ongeveer één en een half hont bongerts, genant Den Eijkelhoff, soo als deselye van De Geer is afgegraven. Wat tegenwoordig Den Dreef heet, noemde men vroeger "Alle van het huys Doyeweert". De laatste van het geslacht Raesfelt was de "Welgeboren Juffrouw Antonetta Margrieta van Raesfelt, jonge dochter". Volgens het kerkarchief werd ze in 1703 tot lidmaat aangenomen. Ze trouwde in 1725 met Hendrik baron van Hackford. (Herald. Bibl.), "wonende op de Hofstede of 't Huis Dodeweert".

Van de glorie van het huis was toen al niet veel meer over. In het boek Tegenwoordige Staat van Nederland, deel XIII lezen we: "Het slot Doodenweerd is een oud gebouw met een klein Toorentje". (1741).

De 18e eeuwse tuinvazen, die tegenwoordig nog te zien zijn op het gazon bij de ingang van het Openluchtmuseum te Arnhem, zijn afkomstig van het slot "Doodenweerd".

De hiervoor genoemde freule Hackfort-van Raesfelt is na vier maal door de kerkeraad te zijn vermaand, de toegang tot het Avondmaal ontzegd. (1769). Na het overlijden van majoor Hackfort en zijn vrouw, erfde Joost Karel Vijgh de Hofstede (1772). In het vervolg behoorde dus De Appelenburg, De Snor, en de Hofstede onder één heer. Geen wonder dat ook de Hofstede in het jaar 1839 is afgebroken. Van der Aa's Aardrijkskundig Woordenboek (blz. 184) vermeldt, dat het huis Dodewaard gesloopt is en verbouwd tot een boerenwoning.

Deze zelfde boerenwoning, hoewel in de loop der jaren een weinig veranderd, viel in de afgelopen oorlog ten prooi aan oorlogsgeweld.

Overgenomen uit de "Kerkbode van de Ned. Hervormde Gemeente van Hien en Dodewaard", 1953, Rubriek: "Van oude tijden, heren en huizen", deel 9, 10 en 11.

Geschreven door : J.S.M. Tornga
Welysestraat 19
Hien.

uit: Geographische Beschryving van de Provintie van Gelderland.

Te Amsterdam, By Pieter Jan Entrop, Boekverkoper. 1772.

LYNDE of LIENDEN, is een Dorp en Heerlykheid, tusschen den Rhyn en de Linge, tegen over de Stad Rheenen, in de Nederbetuwe gelegen. In de Geldersche Geschiedboeken zyn de Heeren van Lynden zeer vermaart; daar was eertyds een sterk Kasteel by dit Dorp, genaamt de Tooren van Aspremond, die in de Oorlogen tegen de Stichtschen veel te lyden had en eindelyk geheel verwoest is geworden. Zie Annal. Genealog. de la Maison de Lynde Pag. 100. In 't jaar 1733 Stond Keizer Karel de VI. de vernieuwing des Titels van Ryksgraaf toe aan den Heere Adriaan Baron van Lynden en alle deszelfs Nakomelingen. Lynden is thans half Heerig; de eene helft behoort de Provincie toe. De Rekenkamer stelt 'er, uit naam der hooge Overheid, eenen Rigter over aan. Over de Wederhelft de Heer van Lynden in den tyd, den zelfden of eenen anderen Rigter. Den Heer van Lynden heeft deze halve Heerlykheid nevens Lede en den Oude Weerd, voor eenige jaren van Sakzen Salefeld gekogt; De Kerk van Lynder is net gebouwt, zy heeft eenen dikken en tamelyken hogen Tooren, en word door I. Predikant bedient; By gem. Dorp onder de Heerlykheid de Marsch, is een Veer over den Rhyn, Rheenen-Oever genaemt, het welke aan de Stad van Rheenen toebehoort.

KISTEREN. Is een Dorp in de Nederbetuwe, aan den Rhyndijk tusschen de Maas en Waal, een weinig beneden Op-Heusden gelegen, heeft eene Gereformeerde Kerk, welke door I. Predikant bedient wordt. De Kerk en Tooren zyn vry oud; doch niet zeer vervallen; de Tooren heeft een fraai Spits, de Predikant is 'er ook van eene bekwame Wooning voorzien. In de twaalfde en dertiende Eeuwen, waren de Heeren van Lynden, ook Heeren van Kesteren.

Verhoalen ut de Bètuwe rond 1900

De nijje meester

Dur was un nijje meester gekonne in ut daarpkke woar de Bètuwe op zun smals is en zun veurganger haddun gezeed da tie mar noes probere un zich oan de ninse oan te passe, unda ut volk zeker nie zich oan hum eiges zou oanpasse. Meester had ut in ut begin aarg noejluk, de toal die tur gesproke wier, was zo aawerwets, dagge gin twee, doch drie ore nodig ha un ut te vurstoan en te begrije. Ut leek un bietje op ut Vlaans vond tie, mar hij naarkte ok op da zowa in alle aandurre daarpkke verschillend gesproke wier. Ondanks de goeje road van de aawe meester, vond tie toch dattie dur iets oan noes doen. En wie anders as hij had tur de kaans veur?. Meester schreef un buukske vol van die vrende woorde op en vertelde op school, da un erpul een aardappel was, un perd een paard, un kiek een kip, da waarke werken betekende en schruuwe en schreke, schreeuwen beduidde. Zo volgden dur nog veul meer woorde, doch da zou te veul worre un ze op te schrijve. Un paar wèke loater hurde zun vrouw Bet ut erste resultaat. Bet gong mit un karbiesje oan dur aarn boodschappe doen bij fennuke. Un dinje (meisje) van un boer stond in ut winkultje en sonde oan fennuke un hoop graai (een heleboel boodschappen) op woar de juffer (schoolmeestersvrouw was juffer) van duiselde. Hoe kon da kijnd ut onthaawe doch ze. "Mok jou 'ers hellupe", vroeg fennuke. "Neeje goa mar mit heur deur", zeej de juffer op tur deftig Hollaands. "Zogge wil juffer", zeej fennuke en vervolgde " en kijnd wa motte nog meer hebbe?". "Nog un half pond kees", zeej ut meske. "Da graai verkop ik nie", zeej fennuke. "Jawel", zeej ut kijnd, "das alleen mar un nijj woord vur kès (kaas). Meester wil da wij ut zo lère". Toe Bet ut efkus loater oan de meester vertelde, schuddenie zun kop van ut lache. "Ja Bet, ze hebbe nog heel wa te lère".

Meester koch de kiepeaajer bij die boer die ut goedkopste was, want zun knip was ok gin ding woar de altijd mar kon uthoale aodur dur iets bij te doen. En zo veul kwan dur in die tijd nie in. Mu ta aajer kope van dun hek op de tek springe, beviel de juffer nie. Den ene keer ware ze te oud, de aandurre keer zat tur iets in, wa tur nie inhurde, un dur nog mar nie van te sprèke dagge de been ut ut lijf

noes lope, want meester ha nog gin fiets. Same overlegde ze da ze eiges kiepe zouwe kope. Meester ha hele beste gezien bij boer van Kestere, twee soorte nog wel, witte en bruine. En de bruine die appart liepe ware veul grøter. Meester zouwe ze nie beduvulle, neeje die klenste moes tie nie. "Wa vraagde vur die beesjes?", vroeg tie oan van Kestere en wees nur de bruine. "Hoeveul wilde dur kope?", vroeg de boer. "Tien", zeej de meester. "Die hedde vur drie gulde". "Ik gif oen un rijksdaalder", booj de meester. "Nou variet, unda gij ut zij", zeej ten boer, "ik lð ze de knech wel bringe". De grote jonges van de school hadde meester geholpe mut un hok en un loop timmere, dus meester kon nou variet. En boer van Kestere ha gedoch da meester wa oan de haand wou hebbe un in vrijje tijd iets te doen, dus vroeg tie nie oan um wa te bedoeling was. De ganse zomer bestede meester oan zun kiepe. Ut beste voejer was tur nog nie goed genoeg veur. Elke dag liet tie ze mut trots oan de juffer zien, die dur wel wa op tege ha, da de kiepkas zo aarig vochte. En elke maarge sjouwe de neester mut un schoal nur ut hok um aajer te rape, doch tur lag tur noot geen een. Meester wier tur tureluurs van. Nou krijge de kiepkas alles wa ze nodig hadde, woar bleve nou de aajer?. Tot op un dag da een van de grøtste jonges van de school . zun hof un bietje kwam opknappe. "Bosje", zeej de meester, "nou hek de hele zomer mun kiepkas verwend as kijnder en dur kom gin een aajtje. Da begrep ik wel meester", zeej Bosje, "da zijn ok gin kiepe, da zijn hoane". Meester wier tur spier wit van. Hijgend holdenie nur boer van Kestere. "Ge he me hoane verkoch", riep tie. "Wa dochte aanders?", vroeg de boer. "Kiepe", zeej tie kortaf. "Dan hadde nur de witte motte wijze", zeej van Kestere en hij begon te lache datte buik schudde. Meester kreeg tovh kiepe en wel vijf vur niks. En toe røp-tenie aajer. Meesters wete ok nie alles van Kestere", had tie gezeed, "nar ik he tur weer wa bijgeleerd".

H.K. Budding
Piet Heinstraat 24
Rozenburg

Een merkwaardige overeenkomst

Bij het zoeken naar de herkomst van mijn voorouders kwam ik terecht in het Belgisch Limburgs dorp Reckheim (Rekem). Tot mijn verbazing bleek dat Rekem veel verwantschap had met Lienden, mijn eigen woonplaats.

Rekem is nl. van 1590 tot 1794 door de Graven van Asprenont-Lynden bestuurd.

In zijn werk "Geschiedenis van Rekem en zijn keizerlijke graafschap", 1972, heeft Raph. Verbois een aantal bijzonderheden over dit geslacht opgesomd: De eerste graaf uit het geslacht was Herman van Lynden, zoon van Theodoor en Maria van Elderem. Zijn oudste broer George was zijn vader opgevolgd als burggraaf van Dornaal; broer Robert werd de stamvader van de huidige graven Asprenont-Lynden.

Graaf Herman wist van het vervallen Reckheim een welvarend stadje te maken. Herman had als blazoen het kruis van Lynden. Hij werd opgevolgd door zijn zoon Graaf Ernest van Asprenont-Lynden-Reckheim (1603-1634) met een aangepast blazoem (kruis van Lynden, leeuw van Reckheim en dubbele arend van Asprenont in het midden). (huis "Este" bij padua, Italië). Graaf Ernest had de stamboom van zijn voorvaderen laten opmaken. Een legende verhaalt hoe de heren van Asprenont in het bezit kwamen van het domein Lynden:

Toen Arnold van Asprenont in de omgeving van Lynden, in de bossen verdwaald geraakte en zijn weg niet meer vond, ontmoette hij een hazewindhond, die hem bracht tot bij het landgoed van een rijke dame, de eigenares van het domein Lynden. Zij trouwden later. Aan dit gelukkig toeval zou de familie Asprenont-Lynden haar ontstaan en naam te danken hebben. Op een oude zegel van 1188 en 1238 staat Helena van Lynden afgebeeld met het kruis van Lynden, met naast haar de hazewind. Ernest had deze hazewind ook in zijn wapenschild opgenomen.

Na Ernest volgden nog een aantal graven. In 1794 maakte de Franse overheersing een einde daaraan.

Het gemeentewapen van Rekem bevat nog het kruis van Lynden, evenals Lienden zelf.

J. Bervaes
P. Potterhof 12
Lienden

Het Romeinse grafveld op Prinsenhof te Kesteren.

In april 1974 werd in Kesteren een begin gemaakt met de rio-leringswerken in het bestemmingsplan Prinsenhof, gelegen tus-sen de dijk langs de Oude Rijn en de Nedereindsestraat, on-middellijk ten westen van de dorpskern. Deze werken boden de leden van de Historische Kring Kesteren en Omstreken de ge-legenheid middels een aantal doorsneden een goede indruk te verkrijgen van de archeologische betekenis van dit gebied, dat in het recente verleden behalve enige Romeinse vondsten (Nieuwsbull. KNOB, 1968, 6) overwegend vondsten uit de Late Middeleeuwen, maar ook reeds in de 19e eeuw Romeins vaatwerk en munten (Exc. Rom., III, 117) had opgeleverd.

Op deze wijze bleek in de directe omgeving van de dijk de aanwezigheid van een Romeins grafveld. In korte tijd werd vervolgens een 40-tal graven geborgen. Veertien dagen later werd het onderzoek door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek ter hand genomen, met toestemming van de ge-meente Kesteren. Vastgesteld mag worden dat de beoogde opzet, het vastleggen van de begrenzingen van het grafveld, zeer re-delijk geslaagd is. Aan het eerder genoemde aantal werden 84 graven c.q. resten van graven toegevoegd. Twee graven be-vatten inhumaties, waarvan één in een van planken opgebouwde kist. De crematiegraven vertonen de in deze periode gebruike-lijke variatie van dodenbezorging (vergelijk H. Brunsting, Het grafveld onder Hees bij Nijmegen, 1937). Op drie plaat-sen werden fragmenten van ronde kringgreppels waargenomen. Bepaald uitzonderlijk mag de vondst van 19 paardegraven worden genoemd. Deze liggen met name in de oostelijke helft van het grafveld, deels tussen de overige graven, deels aan de rand en soms op enige afstand erbuiten. Voorzover onderzocht strekt het grafveld zich uit over een lengte van 80 m, bij een groot-ste breedte van slechts 25 m, in een WNW-OZO richting. Naar het westen loopt het grafveld onder de dijk door. Aan de an-dere zijde van de dijk zijn, althans naar wij weten, nimmer concrete aanwijzingen voor de aanwezigheid van begravingen gevonden. Overigens bestaat het vermoeden dat het rivierwater een gedeelte van het grafveld heeft opgeruimd. Voorts wordt de vaststelling van het oorspronkelijke aantal graven in het onderzochte gedeelte ook nog in belangrijke mate verhinderd door latere verstoringen. De globaal tot twee stelsels be-horende sloten en greppelvormige ingravingen uit de Late Middeleeuwen, waarvan de oudste rond de 12e eeuw dateert,

en de diverse werken die bij de aanvang van het onderzoek in het kader van het bouwrijpmaken reeds waren uitgevoerd, zijn hier debet aan.

Van de datering van het grafveld bestaat thans (maart 1975) de volgende voorlopige indruk. De oudste grafvondsten dateren uit de eerste helft, mogelijk zelfs eerste kwart van de tweede eeuw, de jongste uit het einde van de tweede eeuw-begin derde eeuw.

Het grafveld draagt zonder twijfel een belangrijke steen bij aan onze kennis van Romeins Kesteren. Niettemin is het thans bepaald nog ondoenlijk het juiste verband tussen de ons bekende elementen te leggen. Ongeveer 350 m naar het zuidoosten lag terzelfdertijd een tweede, naar het schijnt kleiner grafveld (Nieuwsbull. KNOB, 1967, 112; 1971, 36-37) Verder strekt zich op een afstand van 250-400 m ZZW tot ZW het sinds jaar en dag bekende nederzettingsterrein uit langs de zuidzijde en in het westen ook aan de noordzijde van de Nedereindsstraat (Nieuwsbull. KNOB, 1968, 62-64; 1969, 5, 68; 1971, 3). Dit terrein was reeds eerder (LB of eind 1) bewoond, maar loopt overigens chronologisch parallel. Het vermoeden bestaat dat deze nederzetting (geheel of ten dele?) van militaire aard is geweest, ter legering van hulptroepen (Der Niedergermanische Limes, herausg. J.E. Bogaers und C.B. Rüger, 1974, 70-71). Tijdens het onderzoek werden direct ten ZW daarvan vondsten gedaan die het vermoeden geven dat zich in genoemde richting op nog onbepaalde afstand van de vindplaats meer bouwresten zullen bevinden. De vondsten bestaande uit een grote hoeveelheid dakpanfragmenten, waaronder een imbrex met een stempelfragment (-) RINF, delen van werpkogels, brokken "cement", grind en aardewerkscherven, horen blijkens de laatste in 11B of nog later thuis. De vele dakpanfragmenten die op het grafveld zelf zijn aangetroffen en zeker ten dele rechtstreeks met de begravingen samenhangen leverden twee maal een stempel op, t.w. (-) XC (-) (uit graf) en EXGERINF. Op een directe relatie met het militaire bevolkingsdeel lijkt een graffito (t.s. Curle 15, dat. midden II) te wijzen, uit een graf afkomstig, en die door prof. dr. J.E. Bogaers (O.G.A., Nijmegen) als militair is bestempeld.

R.O.B., Amersfoort (R.S. Hulst)